

Desmit mīti un stereotipi par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem

Vitolds,
pedants ar stāžu

Sergejs,
praktikants ar autismu

Abiem svarīga precizitāte

**CILVĒKS,
NEVIS
DIAGNOZE**

cilveksnevisdiagnoze.lv

Latvijas ministrija

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA
Eiropas Sociālais
fonds

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Latvijā uzsākts deinstitutionalizācijas process, kas paredz šo cilvēku ar garīga rakstura traucējumiem integrēšanu ikdienas un darba dzīvē, nodrošinot sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu pieejamību. Latvija līdzās Lietuvai un Igaunijai ir vienas no

pēdējām Eiropas valstīm, kas šo procesu uzsākušas. Lai arī sevi uzskatām par rietumniecisku un attīstītu sabiedrību, tomēr vairākos jautājumos arvien valda stereotipi. Īpaši tas attiecas uz viedokļiem par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem, kas gadu desmitiem bijuši noslēgti no sabiedrības redzesloka, radot aplamus mītus un aizspriedumus. Latvijā uzsākts deinstitutionalizācijas process, kas paredz šo cilvēku integrēšanu ikdienas un darba dzīvē, nodrošinot sabiedrībā balstītu sociālo pakalpojumu pieejamību. Latvija līdzās Lietuvai un Igaunijai ir vienas no pēdējām Eiropas valstīm, kas šo procesu uzsākušas.

Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centra psihiatrs prof. **Māris Taube** akcentē desmit no izplatītākajiem maldiem par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem.

- **Viņi visi ir neārstējami slimi.**

Garīga rakstura traucējumi (GRT) ir garīgās (intelektuālās) attīstības traucējumi vai psihiska slimība, kas ierobežo cilvēka spējas strādāt un pilnvērtīgi aprūpēt sevi, tādēļ nereti apgrūtina iekļaušanos sabiedrībā.

Pie GRT tiek pieskaitīti, piemēram, autisms, Dauna sindroms, kā arī tādas psihiska rakstura saslimšanas kā šizofrēnija, depresija, bipolāri afektīvi traucējumi, anoreksija un citas.

Izšķir trīs intelektuālās attīstības traucējumu pakāpes – viegla, vidēja vai smaga intelektuālās attīstības atpalicība. Intelektuālās attīstības traucējumu gadījumā vairāk svarīga ir aprūpe, attieksme, atbalsts. Stāvoklis ir relatīvi stabils un nemainīgs. Psihisko slimību gadījumā, piemēram, šizofrēnijas, depresijas, bipolāri afektīvu traucējumu, anoreksijas un citu, lielāka loma ir medikamentu lietošanai un psihoterapijai. Stāvoklis var būt mainīgs. Slimības atšķiras arī pēc smaguma, tās var būt cēlonis invaliditātei vai tādas, ar kurām cilvēki sekmīgi sadzīvo, piemēram, viegla depresija.

Cilvēki ar GRT ir dažādi. Atšķiras gan intelektuālās attīstības traucējumu pakāpes, gan psihisko slimību smagums, gan arī pašu cilvēku raksturs. Tomēr neatkarīgi no GRT veida viņu jūtas, vēlmes, emocijas un vajadzība pēc pašizpaušmes ir līdzvērtīgas citu cilvēku jūtām, vēlmēm, emocijām un vajadzībai pēc pašizpaušmes, cieņas un līdzāspastāvēšanas iespējām.

- **Visi cilvēki ar GRT jau tādi piedzimst.**

Nereti garīga rakstura traucējumi tiek konstatēti piedzimstot vai agrā bērnībā, piemēram, autisms. Taču reizēm GRT rodas dzīves laikā, piemēram, smadzeņu bojājumu rezultātā, pēc pārciestām slimībām vai lielām emocionālām traumām.

- **Viņi visi ir bīstami un agresīvi.**

Cilvēki, kas piedzimst ar GRT, piemēram, ar Dauna sindromu vai autismu, nav agresīvi, bet mēdz uzvesties citādāk – neierasti draudzīgāk, familiārāk ar apkārtējiem, kas var samulsināt. Tas rada nepareizu priekšstatu par agresiju, taču patiesībā šie cilvēki nav apguvuši vispārpieņemtās komunikācijas normas. Tādēļ izpauž savas emocijas šādi –

ar vēlmi pieskarties, draudzēties. Cilvēki, kas ir atzīti par agresīviem un apkārtējiem bīstamiem, atrodas ārstniecības iestādēs. Taču mūsdienu medicīna ļauj arī šiem cilvēkiem, lietojot medikamentus, sekmīgi iekļauties ikdienas dzīvē. Pētījumi pierāda, ka nesalīdzināmi biežāk ir tieši pretēji gadījumi – no it kā “normāliem” sabiedrības locekļiem gan fiziski, gan emocionāli cieš tieši cilvēki ar GRT.

- **Dažas slimības var būt lipīgas.**

Neviena no garīga rakstura saslimšanām nav un nevar būt “lipīga”.

- **Viņi nav spējīgi patstāvīgi dzīvot normāla cilvēka dzīvi un pieņemt lēmumus.**

Lai veiksmīgi dzīvotu sabiedrībā kāda speciālista (ārsts, policists, meistars u.c.) palīdzība ir nepieciešama jebkuram cilvēkam, tostarp cilvēkiem ar GRT. Katra patstāvība ir vērtējama individuāli, taču, saņemot nepieciešamo speciālistu aprūpi un konsultācijas, kā arī lietojot attiecīgus medikamentus, ja tādi noteikti, lielākā daļa cilvēku ar GRT ir spējīga pieņemt patstāvīgus lēmumus un iekļauties apkārtējā sabiedrībā.

- **Ar viņiem nav iespējams normāli komunicēt.**

Cilvēki ar GRT, kuriem ir, piemēram, autisms, Dauna sindroms, mēdz uzvesties draudzīgāk, bērnišķīgāk un neatbilstoši savam vecumam, kas var samulsināt bērnu vai pieaugušo. Tomēr, zinot šādu personu paradumus un komunikācijas īpatnības un pieņemot tās, ar viņiem ir iespējama pilnīgi normāla un ikdienišķa, draudzīga komunikācija.

- **Ir pilnīgi nederīgi darba jomā.**

Cilvēkiem ar autismu, Dauna sindromu, šizofrēniju, depresiju un citām garīga rakstura traucējumu izpausmēm gandrīz vienmēr piemīt spējas pilnībā vai daļēji iekļauties darba tirgū. Kas attiecas uz cilvēkiem ar autismu un Dauna sindroma, tad viņiem bieži vien piemīt talants un spējas specifisku uzdevumu veikšanā. Tas saistīts ar spēju ilgstoši koncentrēties uz monotonu un vienkāršu darbību veikšanu. Savukārt šizofrēniju un depresiju arī ir iespējams medicīniski kontrolēt, tādējādi tas nekādi neietekmē cilvēka darba spējas, un bieži vien kolēģi pat nenojauš par šāda veida saslimšanām.

- **Visus cilvēkus ar GRT var atpazīt pēc ārējā izskata.**

Pēc ārējā izskata var atpazīt cilvēkus ar autismu, Dauna sindromu, bet arī ne vienmēr. Taču ir saslimšanas, kas nav saistītas ar cilvēka ārieni vai konkrētām izpausmēm, taču ir vienlīdz nopietnas – šizofrēnija, depresija, veģetatīvā distonija un citas.

- **Cilvēki ar GRT ir intelektuāli neattīstīti, dumji un neprognozējami.**

Ne vienmēr GRT ir saistīti ar cilvēka intelektuālajām spējām. Tam bieži nav nekāda saistība ar cilvēka prātu, gudrību. Ar GRT diagnosticējam ir bijuši vairāk pasaulē atzīti ģēniji. Piemēram, Vofgangs Amadejs Mocarts, Alberts Einšteins, Īzaks Ņūtons, Čārlzs

Darvins, Sokrats un daudzi citi.

- **Cilvēkiem ar GRT labāka dzīve ir slēgta tipa iestādēs, kur 24h diennaktī par viņiem rūpējas.**

Cilvēki ar GRT šādās aprūpes iestādēs bieži vien nonāk apstākļu spiesti, jo viņiem nav iespēja konkrētos pakalpojumus saņemt savā dzīves vietā ģeogrāfiskā attāluma vai citu iemeslu dēļ. Līdz ar to viņiem nav pat iespēja pašiem pieņemt lēmumu par to, kā viņi vēlas dzīvot.

Plašāk informācija par cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem pieejama mājaslapā:
www.cilveksnevisdiagnoze.lv.

Informāciju sagatavoja:

Ieva Bērziņa, Labklājības ministrijas Komunikācijas nodaļas sabiedrisko attiecību speciāliste, 64331666, ieva.berzina@lm.gov.lv